

BİR PROPAGANDA ARACI OLARAK SİNEMA, MEDYA VE MUSİKİNİN İSLAM TOPLUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ¹

THE IMPACT OF CINEMA, MEDIA AND MUSIC ON ISLAMIC SOCIETY AS MEANS
OF PROPAGANDA

Rıfat ABLAY²

Öz

Son iki asırdır sinema ve müzik sektörü din ve dini değerler üzerinde genel anlamda olumsuz bir etki bırakmıştır. Gerek Batı dünyasında gerekse ülkemizde ana akım sinema ve müzik sektörünün, kitlelerin din ile ilişkileri konusunda genel olarak yıkıcı etkileri olmuştur. Kitleleri yönlendirme konusunda büyük bir etkiye sahip olan ve kapitalist dünyada, kültür endüstrisinin kitleleri manipüle etmek amacıyla fütursuzca kullandığı medya ve diğer iletişim teknolojilerinin kullanımı konusunda Müslümanlar, uzun süre sadece tüketici konumunda kalmışlardır. Bunun da İslam dünyasındaki tesirleri çok boyutlu ve derinden olmuştur. Buna alternatif olarak Müslümanların ürettikleri az sayıdaki sinema filmlerinin her ne kadar çarpıcı etkileri olmuşsa da İslam dünyası Batının bu konudaki tahrip edici tesirlerine maruz kalmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada, dini davette medya ve musikinın rolü ile ulusların kendi kültürlerini baskın hale getirmek ve kitleleri olumlu veya olumsuz anlamda etkilemek amacıyla medya ve musiki bir araç olarak nasıl kullanıldığı konusu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Film, Müzik, Medya, Ses, Algı, Davet, Kıraat

Abstract

For the last two centuries, the cinema and music industries had a general negative impact on religion and religious values. The mainstream cinema and music industries, both in the West and in Turkey, generally had devastating effects on the relations between the masses and religion. On the use of media and other communication technologies, which have a great impact on mass manipulation in capitalist countries, Muslims have remained solely as consumers for a long time. The effects of this development have been multidimensional and profound on the world of Islam. Although the few movies produced by Muslims as an alternative had significant effects, the exposure of the world of Islam continues to the devastating effects of the West.

The present study was conducted on the role of media and music in invitation to religion and how nations use the media and music as a means to cultural domination and influence the masses positively and negatively through these means.

Keywords: Film, Music, Media, Sound, Perception, Invitation, Recitation.

¹ Bu çalışma, 18.10.2019-19.10.2019 tarihlerinde gerçekleştirilen “X. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu (Davet Dili)” bünyesinde sunulan tebliğin geliştirilmiş halidir.

² Dr. Arş. Gör, Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, [rifatablay@hotmail.com](mailto:rifatabl原因@hotmail.com), Orcid: 0000-0002-5948-9221

Giriş

İnsanoğlu tarih boyunca korunmaya ve başkalarına aktarılmaya değer gördüğü toplumsal değerlerini, gösterdikleri kahramanlıklarını, yaşadıkları mutluluk ya da buhranlarını içeren ve bunları sonraki nesillere aktaran çeşitli ifade biçimlerini kullanmıştır.

Sinema ilk olarak 1895 tarihinde(Ana Britannica t.y.) ortaya çıktığı halde, İslam dünyası gerek dini ve fikhî³ bazı gerekçeler gerekse sosyal ve ekonomik bazı sıkıntılar yüzünden uzun yıllar sinema ve medya sahasından uzak kalmıştır. Sinema ve medya sektörünün uzun yıllar boyunca Batının elinde bulunması nedeniyle, bu durumun Müslüman bireyleri olumsuz anlamda etkilediğini, Batı dünyasının bu yolla Müslüman gençliğin duygu ve düşüncelerini istila ettiğini, onları farklı mecralara çektiğini görmekteyiz.

Bir konserin bazen yüzbinlerce genci bir araya getirdiği, bir sinema filminin milyonlara ulaşip kitleleri etkisi altına aldığı bir gerçektir. Bunun yanında medya endüstrisi ses ve görüntü teknikleri sayesinde kitleleri birçok subliminal mesajla etki altında bırakmaktadır.

Batı toplumu, kitleleri yönlendirme konusunda çağımızın en etkili araçlarından olan sinemanın gücünden sosyal, siyasal, ekonomik, psikolojik, eğitim gibi birçok açıdan yararlanmaktadır. Batı, yüzyılı aşkındır sinema vb. sektörlerle İslam coğrafyasında kültürel anlamda bir üstünlük arayışı içerisindedir. Bu arayışının, birçok meyvesini aldığı gözlemlenmektedir. Bu algıyı terse çevirmenin yegâne yolu; meşru çerçevede onların silahıyla silahlanmaya bağlıdır. Nitekim günümüzde ülke toprakları silah ve füzeyle işgal edilmemektedir. Füzeyle, füzeyle karşılık veriliyorsa, sinemaya da sinemayla karşılık verilmesi gerekmektedir. Nitekim günümüzde zihinleri işgal edip etki altına almanın, en az bir coğrafyanın fiziki işgali kadar, hatta daha fazla etki ettiğini görmekteyiz.

Çalışmamızda Müslümanların uzunca yıllar medya, sinema ve müzik sektöründen uzak durmalarının bazı gerekçeleri ve söz konusu alanlardan uzak kalmalarının doğurmuş olduğu olumsuz sonuçlar üzerinde durulacaktır. Ayrıca, Batı dünyasının medya ve sinema yoluyla İslam aleyhine yürütmüş olduğu propaganda araçları ve bunun sonucunda oluşan İslamofobi gibi İslam karşıtlığının etkileri tartışılacaktır. Son olarak Müslümanların sinema ve medya unsurlarından yararlanmaya başlamaları gerektiğine ve sonuç kısmında sinema, medya ve musiki alanında yapılması gereken revizyonlara değinilecektir.

Müslümanların Sinema ve Medyadan Uzak Durması

Müslümanların gerek Batı ülkelerinde gerekse kendi ülkelerinde milyon dolarlar harcayarak cami vb. külliyeler inşa ettiği, betona milyonlarca yatırım yaptıkları, bunun yanında tebliğ ve davette büyük öneme sahip olan sinema sektörüne uzak durdukları, bu alanda gerekli ölçüde finans desteği sağlayamadıkları görülmektedir. Müslümanlar, bu denli ehemmiyetli bir tebliğ ve etkileşim aracını gerektiği biçimde kullanmadıkları gibi, ihtiyacın olduğu durumlarda da başkalarından ödünç alarak kullanmak zorunda kalmışlardır.

Bu eksikliğin sorumlusu, finans sektörünü elinde tutup medya ve kültürel etkinliklere yatırım yapmayan, zenginliğini arsa ve betona yatıran bir kısım Müslümanlar olduğu kadar, bu konuya gerekli ilgiyi göstermeyen akademisyen, ilim adamı ve siyasi otoritelerdir. Kültürel alanlara yatırımı israf gören Müslüman toplumlar, günümüzde kendi kültürlerini yaşama adına tükenme noktasına gelmiştir. Yakın zamana kadar silahla köleleştirilen insanlar günümüzde sinema medya vb. enstrümanlarla birer köle haline getirilmek istenmektedir.

³ Çalışmamızın asıl konusu sinemanın dinî ve fikhî boyutu değildir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Güllük 2010).

Gerek Müslüman toplumların kendi kültürlerine ilgisizliği, gerekse Batının bu alandaki egemenlik anlayışı Müslüman gençliğini adeta başka toplumların kölesi durumuna getirmiştir. Gelinen noktada Müslümanlar, yabancı kültürleri benimseme ve yaşama adına zaman ve servetlerini bu uğurda tüketmekten de geri durmamaktadırlar (Bayraktar 2017:231).

İslam âlemi uzun yıllar sinema ve medya sektörüne bir yandan dini gerekçeler, diğer yandan kendileri dışında, bir takım despot rejimlerin tutumundan dolayı mesafeli durmuştur. Örneğin, Fas çöllerinde 1974 yılında Çağrı filminin yapım çalışmaları, bu ülkedeki yönetimin senaryoda yer alan 'hürriyetçi mesajlara' sıcak bakmaması gibi nedenlerden dolayı çok geçmeden durdurulmuştur. Filme sponsor olan Suudi Arabistan senaryoda sahâbe-i kiram sevgisinin fazla vurgulandığını(Aytekin t.y.) veya sahâbeden bir kısmının sinema aktörleri tarafından canlandırılmasının dinen sakıncalı oluşunu gerekçe göstererek,(Abdülaziz b. Baz t.y.) filme maddî destek olmayacağını deklare ettiği gibi, ayrıca Fas hükümetine de baskı yaparak film ekibinin ülkeden ayrılmasını sağlamıştır (Aytekin t.y.). Suudi Arabistan bununla da kalmayıp Ezher Üniversitesine filmin senaryosuna vermiş olduğu olumlu fetvasını da geri çekmesi çağrısında bulunmuştur(Abdülaziz b. Baz t.y.). Daha sonra dönemin Libya devlet başkanı Muammer Kaddafi, filmin hem finansörü olmayı üstlenmiş hem de filmin Libya çöllerinde çekilmesini sağlamıştır(Aytekin t.y.).

Mustafa Akkad'ın yönettiği bu film, Müslümanların 70'li yıllarda sinema gibi önemli bir silahı kullanmadaki tavır ve bakış açısını gözler önüne sermektedir. Filmde Hz. Peygamber(s.a.v.)'in ses ve görüntüsü hiçbir şekilde yer almamasına rağmen, sahabenin yabancı aktörler tarafından canlandırılması uygun görülmemiştir. Bu tür gerekçelerden dolayı, film seti adeta ülke ülke dolaştırılmaktadır. Konunun ilerleyen bölümlerinde bu filmin gerek Müslüman gerekse gayri Müslimler üzerindeki etkilerine ayrıca değinilecektir. İslam dininin önemli hedeflerinden bir tanesi tebliğ ve davettir. Müslümanlar, böylesi önemli bir tebliğ aracının uzun yıllar Batılı güçlerin elinde oluşu gibi sebeplerin yanı sıra, Müslümanların böyle önemli bir alanı kullanmak gibi derterinin olmayışından dolayı, Batının geliştirmiş olduğu bu tebliğ ve propaganda silahını, adeta kendi nesillerine doğrultmuştur. Müslümanların o dönemde, Mustafa Akkad'ın bu projesine belki de dini bazı gerekçelerle karşı çıkması anlaşılır bir durum olsa da bu konuda bir alternatif geliştirememeleri, bu alanda nerede durduklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Batının Sinema ve Medya Aracılığıyla İslam ve Müslümanlar Aleyhine Algı Oluşturması

Merkezi Amerika'da bulunan Hollywood filmlerinde İslam ve Müslümanlar sürekli kötü gösterilmektedir. İslam her fırsatta terörle özdeşleştirilmektedir. Suriye'nin Halep şehrinde ABD'ye sinema eğitimi için gidip oraya yerleşen, Müslüman yönetmen Mustafa Akkad bir röportajında, Hollywood'da çekilen ve tüm dünyayı kasıp kavuran pek çok filmin insanlık anlayışlarını derinden etkilediğini, bu filmlerde İslam ve Müslümanların, genellikle 'olumsuz' bir imaj ile sunulduğunu, Amerikan sinemasında Müslümanların, hep çirkin bir tiplere ile canlandırıldığını, İslam'ı bir terör dini gibi göstermeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Aynı şekilde bu sinsî projenin arkasında Hollywood'da egemen olan Yahudi lobisinin rolünün büyük olduğunu ifade etmektedir(Turan t.y.). Çalışmalarını uzun yıllar Hollywood bünyesinde yapan Akkad'ın Yahudi lobisiyle ilgili yaptığı bu tespitleri büyük önem arz etmektedir. Bu tehlikenin farkına vararak bu alanda İslam adına güzel çalışmalara imza atan Mustafa Akkad'ın bir suikast sonucu öldürülmesi de bu alana hâkim olan güçlerin İslam ve Müslümanlar konusunda art niyetli oldukları yönündeki tezlerini doğrular mahiyettedir.

İslamofobi özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kule saldırısı sonrası daha da görünür bir hal almıştır. Saldırının, özellikle bünyesinde birçok ulusu barındıran Dünya

Ticaret Merkezi'ne yapılmış olması, mağduriyet algısını arttırarak İslamofobi'yi bütün dünyada tırmandırmıştır. İslamofobi, 2000'li yıllardan sonra daha çok hissedilir olmasına rağmen arka planı 20. Yüzyıla dayanmaktadır. İslamofobinin yaygınlaşmasında kitle iletişim araçlarının etkisi büyük olmuştur. Bu nefret dili kitle iletişim araçları vasıtasıyla yaygın bir hal almıştır(Temel 2019:94). Bunun sonucunda Avrupa ve diğer ülkelerde yaşayan Müslüman unsurlar, birçok fiziksel ve psikolojik baskıya maruz kalmıştır. 11 Eylül saldırısı Müslümanların üzerine yıkılarak, İslam coğrafyalarının işgali için bir bahane oluşturulmuş bu saldırı sonrasında “İslam eşittir; terör” propagandası bütün bir dünyada hâkim hale gelmiştir. Batı ve Amerika'nın bu işgali sadece sinema ve medyada kalmayarak Müslüman toprakların işgal edilmesi sonucunu da doğurmuştur.⁴

Jack Shaheen'in 2001 yılında yaptığı bir araştırma, Mustafa Akkad'ın; “Hollywood filmlerinin İslam ve Müslümanları sürekli kötü gösterdiği, İslam'ı terörle özdeşleştirmek istedikleri” sözlerini teknik olarak doğrular mahiyettedir. Söz konusu araştırmaya göre, teması ne olursa olsun, son dönemde Hollywood'da çekilen 900 filmde sadece 12 iyi, 50 iyi-kötü karışımı Müslüman karakter bulunmaktadır. Geri kalan filmlerin tamamında Müslümanlar terör vb. olumsuz nitelendirmelerle yansıtılmaktadır. Bu tür filmlerin yaymış olduğu nefret dili ve olumsuz algı sonucu İslamofobi bütün dünyada tırmanmaktadır(Yorulmaz 2014:20). Bunun yanı sıra Batı menşeli birçok filmde mutlaka kilise, haç, çan vb. simgelere yer verilerek, kimi zaman açıktan kimi yerde de filmin satır aralarında İncil'den bazı pasajlara yer verilerek Hristiyanlık propagandası yapılmaktadır.

Müslümanların aleyhine pompalanmakta olan nefret dili son yıllarda kendini daha da hissettirmiştir. Bu baskıların en bariz örneği yakın tarihte Yeni Zelanda Christchurch kentindeki iki camiye yapılan saldırıda(Anonim t.y.) görülmüş oldu. Saldırıyı yapan kişi bu saldırısını tüm dünyaya canlı olarak izletmiştir. Bu saldırının, Batı medya sektörünün şiddet ve nefret pompalaması sonucunda gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bu olayı gerçekleştiren saldırganın 70 sayfalık manifestosundaki şu cümleler, söylem ve eylemindeki nefreti açıkça ortaya koymaktadır: “Kendi topraklarınızda huzur içinde yaşayabilirsiniz, size zarar gelmeyecek. Boğaz'ın Doğu yakasında. Ama Boğaz'ın Batı yakasında bir yerde yaşamayı denerseniz, Avrupa'ya gelerseniz sizi öldüreceğiz. Konstantinopolis'e gelir, tüm cami ve minareleri yıkarız. Ayasofya minarelerden kurtulacak ve Konstantinopol hak edildiği gibi tekrar Hristiyan şehri olacak”(CNN Türk t.y.).

Batı menşeli sinemada kimi zaman açık açık İslam aleyhtarlığı yapıldığı gibi zaman zaman bu aleyhtarlık sinsice, fark ettirilmeden yapılmaktadır. Bazı filmler Müslümanlarla ilgili olmamasına ve filmde hiçbir Müslüman karakter olmamasına rağmen filmin satır aralarında Müslümanlar aleyhine propaganda yapıldığı görülmektedir. Buna “Wild At Heart” filmi örnek gösterilebilir. Sinemada bir diğer tür olan ve tehlike noktasında en az diğer yöntemler kadar etkili olan bilinçaltı mesajlardır. Sinema tekniğinde 24 kare⁵ diye geçen bu mesajlar, görüntüye resim-yazı vb. imgeler gömme veya hızlandırılmış seslerin kullanılmasına dayanmaktadır. Bu yöntemle insanın normal şartlar altında algılamadığı mesajlar bilinçaltı tarafından algılanmaktadır. Verilmek istenen mesajın türüne göre, bu tür bilinçaltı mesajlar insan davranışlarına olumlu veya olumsuz yönde etkiler bırakmaktadır. Ama genellikle bu tür bilinçaltı mesajlar şiddet, cinsellik içerikli vb. mesajlar olduğu için

⁴ 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan İki Kule saldırısı sonrasında Irak'ın fizikî olarak işgal edilmesi buna örnek vrilabilir. 11 Eylül saldırısıyla Batı toplumuna psikolojik olarak, Müslümanlara baskı uygulanması gerektiği yönde bir ön hazırlık yapılmıştır.

⁵ Bu terim, bir kısım araştırmada “24. Kare” bir kısmında “25. Kare” tekniği olarak ifade edilmektedir.

bunlar da insanın kuvve-i gadabiye ve kuvve-i şehviyesini aşırı şekilde dürttüğü için insanda kişilik ve denge bozukluğuna sebebiyet vermektedir(Yorulmaz 2014:249).

Şuuraltımız, zihin telkini yoluyla ikna olunmaya müsaittir. Şuuraltımız, şuurlu zihnin aksine, sorgulamadan tekrarlar gelen teklifleri kabul ettikten sonra zihinde pekiştirir. Bütün otomatik davranışlarımız, alışkanlıklarımız ve heveslerimiz hafızada kayıtlı bilgiler arasındadır. Bilinçaltının en mühim özelliği ise şuurumuzun farkına varmadığı olayları, sesleri, resimleri kaydetmesidir. İnsan kulağı, sadece belli frekans aralığındaki bazı sesleri duyabilmektedir. Bir müzik parçasını rahat bir şekilde duyabiliyorsanız bu, sizin duyabileceğiniz titreşim aralığında olması sayesinde. İnsan beyni ise kulağın algılayamadığı daha düşük veya daha yüksek frekansları algılama kapasitesine sahiptir(İdris Bilen 2010). İnsanın en hassas ve savunmasız bölgesi olan şuuraltına gönderilen her bir çizim, görüntü, ses ve semboller orada kendine bir yer bulmaktadır. Birer subliminal mesaja dönüşen bu öğeler bilinci yönlendirmeye ve nihayetinde davranışa dönüşmeye başlamaktadır(İdris Bilen t.y.). Örneğin 8-12 Hertz dalga boyundaki bir MP3'ü kulağınızla dinlersiniz, ancak bu MP3'ün içerisine yerleştirilen daha düşük frekanslı subliminal mesajı beyniniz dinler. Bu esnada kulağınız anlamlı bir şey duymasa da beyniniz bazı mesajlar almaya devam eder. İşitsel yayınlarda buna "21. Dalga Tekniği" adı verilmektedir(Temizyürek ve Acar 2014:29). İnternet ortamında bu tür MP3'lerin yaygın olduğu, hatta bu tür subliminal mesajları tespit eden programların olduğu da kaydedilmektedir. Mesela Amerika tarafından, Irak'ı işgal etmeden önce bir yıl boyunca Irak radyolarında Kur'an yayınının altından, çok düşük bir titreşimde, kulakla duyulmayan, Iraklıların şuuraltına "*Direnmeniz faydasız*" gibi mesajlar gönderildiği, ülkenin işte bu şekilde şuuraltı mesajlar ile işgale hazır edildiği iddia edilmektedir(İdris Bilen 2017).

Bilinçaltı mesajına, konu itibariyle masum bir dövüş filmi gibi görünen ve birçok ödüle de layık görülen "Dövüş Kulübü" sinema filmini örnek verecek olursak: Film "*Gün gelir sahip olduklarımız, size sahip olmaya başlar!*" sloganıyla aslında modern dünyadaki tüketim merkezli hayat tarzını sorgulamaktadır. Ama yapılan araştırmada filmde, en az 26 yerde 25. kare tekniğiyle subliminal mesaja yer verildiği tespit edilmiştir. Filmin farklı yerlerinde erkek cinsel organı, 2 yerde çocuk pornosu, farklı yerlere cinsel içerikli mesajlar yerleştirildiği görülmektedir(İdris Bilen 2017).

Şuuraltı mesajlarla etki altına alınmak istenen bir diğer kesim, toplumların geleceği olan savunmasız çocuklardır. Çocukların küçükken öğrendikleriyle oluşturdukları zihni yapı, ileride davranışlarını ve dolayısıyla kişiliklerini belirlemektedir. Kişilik gelişiminin temelleri henüz atılmaya başlanan ve zamanlarının büyük bir kısmını televizyon ve tablet ekranı başında geçiren bu çocuklar, özellikle çizgi film vb. etkinliklerle etki altına alınmaya çalışılmaktadır. Çocuklara, tıpkı sinemada olduğu gibi çizgi filmlere gerek senaryo aşamasında açık bir şekilde başka kültürlerin inanışları doğrultusunda gerekse subliminal bir takım bilinçaltı mesajlarla yön verilmeye çalışılmaktadır. Bu çizgi filmlerin afişleri üzerinde gösterge bilimsel çözümler yapıldığında görünenin ardında verilmek istenen birçok subliminal mesaja rastlanmaktadır(Temizyürek ve Acar 2014:26).

Konuyu, bir çizgi film üzerinden değerlendirecek olursak: En masum görünen ve 0-3 yaş aralığındaki çocuklara hitap eden Tele-tabiler çizgi filminin karakterleri canlı renklere sahip, bulutlu bir gök altında, insanlardan uzak çimlerin üzerinde oyun oynayan her birinin elinde farklı objeler olup cinsiyet ayırımı olmayan ve göbeklerinde ekran bulunan insansı varlıklardır. Bu çizgi film subliminal mesajlarla doludur. Bu çizgi filmde verilmek istenen subliminal mesajları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Kişi kendine uygun, kendine benzeyen küçük bir grupla neşeli bir ömür sürebilir. Toplumla iç içe yaşama zorunluluğu yoktur. Toplumdan uzak durulmalı, toplum kurallarının

geçerli olmadığı yeni bir dünya oluşturulmalıdır. Ama ihtiyaç halinde toplumla iletişimi sağlayacak bir ekrana sahipsiz mesajı verilmektedir. Nitekim göbeklerinin üzerindeki ekran sayesinde, istedikleri bilgiye ulaşma ve istedikleri zaman başkaları ile iletişim kurma imkanına sahiptirler. Grubu oluşturan elemanların kadın veya erkek olmasına gerek yoktur. Kadın, erkek hep iç içe, beraber hareket edilir. Her zevk beraber tadılır. Film boyunca her yerde “sarılalım sıkı sıkı” ifadesi kullanılmaktadır. Bu cümlede görünürde masumca bir kardeşlik duygusu yattığı görülse de arka planda “cinsiyetsiz” bir cinsellik eğilimi, yani eşcinsellik mesajı verilmektedir. Çizgi film boyunca sıkışma anında büyüye başvurularak Yaratan’ı yok sayma veya O’na eş koşma mesajı verilir. Başa çıkılmayan bir durumda kendinden güçlü ve hiçbir şeye ihtiyacı olmayan bir varlığa sığınma yerine büyüye başvurma telkin edilmektedir(Temizyürek ve Acar 2014:30-32).

Yukarıda ifade edilenlerden yola çıkarak sinema, medya ve ses (müzik)’in çok güçlü bir propaganda veya tebliğ aracı olduğu söylenebilir. Bu kısımda propagandanın olumsuz yönleri üzerinde duruldu. Söz konusu propaganda veya tebliğ aracılığıyla Müslümanlar ve İslam toplumu terörle özdeşleştirilmek istenmektedir. Bunun yanında inançsızlık, sınırsız tüketim, cinsellik ve şiddet eğilimini arttırma, cinsiyetsiz veya eşcinsel bir toplum oluşturma, milli ve manevi değerlerden uzak, dışarıdan gelecek her türlü işgali kabul eden, zihinleri işgal edilmiş bir nesil yetiştirilmek istenmektedir.

Türk Sinema Sektörü ve Medyanın İslam Karşıtı Politikası

Türk sineması yaklaşık yüzyıldır toplumsal hayatımızı beyaz perdeye taşımaktadır. Bu süreçte birçok temayla beraber gerek doğrudan gerekse dolaylı yollarla din ve dinle ilgili imgeler sinema yoluyla toplumun dikkatine sunulmaktadır. Sinema sektörü uzun yıllar devletten bağımsız bir işleyişe sahip olmuşsa da siyasal atmosfere uygun filmler üretmeyi tercih etmiştir. Bu hâkim atmosfer aslında Cumhuriyet’in resmî ideolojisini oluşturmaktadır. Bu süreçte çekilen filmlerde genellikle din, gelenekle özdeşleştirilerek, modernleşme karşıtı ve olumsuz bir unsur olarak yer almıştır(Uzdu 2016:38-39).

Türk sinemasındaki din tipolojisinin bu denli kötü resmedilmesinde; dönemin siyasi politikalarının etkisi büyük olmuştur. Nitekim 1939 yılında filmleri kontrol etmek amacıyla Bakanlar Kurulunca çıkarılan bir kararla “Filmlerin Kontrolüne Dair Nizamname”sinin 4. Maddesinde “din propagandası yapan” filmlerin gösterimine izin verilmeyeceği belirtilmektedir(Uzdu 2016:26-27). Sadece bu maddeden yola çıkarak o dönem din aleyhine ne kadar acımasızca bir politika güdüldüğü anlaşılacaktır. O dönemde din propagandası yapan filmlerin yasak olmasına karşın din aleyhtarlığı yapan bütün filmlere adeta teşvik vardır. Nitekim bir tarafta din propagandasını yasaklayan bir zihniyet öte tarafta dini kötüleyen, alaya alan ve aşağılayan yapımlara hiçbir müdahalede bulunmamaktadır.

Türkiye’de -özellikle çok partili döneme geçiş sonrasında- çekilen sözde dini motifli filmlerin çoğunun ticari kaygılarla çekildiğini görmekteyiz. Bu filmlerin senaryoları kısas-ı enbiya vb. dini metinlerden alınarak çok basit ve birbirinin tekrarı motif ve dekorlarla,(Candemir 1986:18-20) çoğu zaman takma sakal ve tarihten fırlamışçasına giysiler kullanılarak çekilmiştir. Bu tür filmler toplumun belli bir kesiminin dikkatini çekmiş olsa da dine pek de hizmet ettikleri, bu konuda bir tebliğ görevinde buldukları söylenemez.

Türkiye’nin sinema tarihine bakıldığında, din ve din adamı imajının, dini bazı değerlerin küçük düşürülmesini birçok Yeşilçam filminde görmek mümkündür. Yeşilçam sinemasında ve günümüzde devamı niteliğinde olan serbest sinema sektöründe özellikle imam, şeyh ve hacı tiplerini genellikle sahtekâr, pejmürde, para peşinde koşan, insanları kandıran, şehvet düşkününü karakterlerden oluşturulmaktadır. Bu tür olumsuz etkileri özellikle herkesin beğeniyle takip ettiği, saf ve temiz gördüğü Kemal Sunal filmlerinde görmek

mümkündür. Kemal Sunal filmlerinde dine ait bazı kavramlar suiistimal edilmektedir. Örneğin Müslümanların Kutsalı olan, “Ramazan”, “Şaban”, “Bayram” gibi kavramların bu rollerden sonra hafife alındığı, Müslümanlarca kutsal olan “Şaban Ayının” “İnek Şaban”la özdeşleştirildiğini görüyoruz. Son on yıla gelindiğinde, filmlerinde her türlü argo ve küfre yer veren “Recep İvedik” serisinin adının, geçmişte Kemal Sunal’ın canlandığı film serisinde kullanılmayan “Recep” isminden yola çıkılarak, kirletilmeyen bu ismin konulması üzerinde ayrıca düşünmeyi gerektiren bir konudur.

Sinema filmlerinde durum bu şekilde olurken özellikle yakın tarihimizde, medyanın dinin aleyhine kullanılmasının en bariz örneği 28 Şubat Post modern darbesiyle kendini göstermiştir. Söz konusu dönemde öncelikle bazı karakterler oluşturulup bu karakterler üzerinden irtica hortladı algısı oluşturularak insanların dine bakışlarının olumsuz yönde etkilenmesi sağlanmıştır. O dönemde, özellikle birtakım hocaların ekrana çıkartılmak suretiyle, dinin birçok konu adeta alaya alınarak işlenmesi sağlanmış, kıyıda köşede kalmış, toplumun bir yarar elde edemeyeceği ihtilaflı konular, adeta bir arenadaymışçasına tartışmaya açılmış, insanların gözünde din küçük düşürülmeye çalışılmıştır. En basitinden tavuk, balık vb. hayvanlardan kurban olur mu, gibi konularla dinin önemli bazı şiarları alay konusu edilmiştir. Aynı durum günümüzde de özellikle ramazan ayında, insanların dini duygu yoğunluğu yüksek olan böylesi bir iklimde imsak ve iftar vakitleriyle ilgili yanlış algı oluşturularak zihinlerin şüpheye düşmesi sağlanmaktadır. Toplumun, dinin temel noktalarında bilgilendirilmesi gereken yerlerde, toplumu çok da ilgilendirmeyecek, bazı ihtilaflı konuların sürekli ısıtılıp sunulması da ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.

Elbette ki sinema sadece dine karşı öğelerle dolu değildir. Sinemanın bütün hedefi dini kötülemek değildir. Bütün kameralar objektif çekim yapar. Ancak bu kameraların kimin elinde olduğu ve hangi ideoloji doğrultusunda kullanıldığına göre durum değişmektedir(Yorulmaz 2014:250). Sinemanın yukarıda ifade etmeye çalıştığımız olumsuz ve yıkıcı yanının yanında büyük bir tamir gücünün de olduğunu, çağımızın bu etkili ve güçlü silahının çağın gerekliliklerine de uyarak dini tebliğ ve irşatta kullanılması gerekmektedir. Gerek uluslararası gerekse ülkemizde bununla ilgili bazı olumlu gelişmelerin yaşandığını görmekteyiz. Şimdi de bu minvalde yaşanan olumlu gelişmelere değinilecektir.

Müslümanların Medya Faktörünü Kullanmaya Başlaması

Bu konu, öncelikle Türkiye özelinden yola çıkılarak ele alınacak olursa; Osmanlı devletinin gerileme ve yıkılma dönemine denk gelen sinemanın icadından sonra, Müslümanlar ilk zamanlarda dini, ekonomik vb. bazı sebeplerden dolayı sinemadan uzak kalmışlardır. Cumhuriyetin ilanından sonra da tek parti dönemi bunun gerçekleşmesi için uygun bir zemin olmamıştır. Az önce de ifade edildiği üzere o dönem, sinema sektöründe din adına veya dinî bir yapıt oluşturulmadığı gibi üretilen birçok filmde din aleyhine bulgulara rastlanılmaktaydı.

1969'lara gelindiğinde Yücel Çakmaklı, Salih Diriklik, Mesut Uçakan, İsmail Güneş, Mehmet Tanrısever, Metin Çamurcu ve Nurettin Özel gibi yönetmenlerin çektiği “Birleşen Yollar” filmi ile başlayan ve en son örneğini Hür Adam (2010) filmi ile veren Milli Sinema akımı diye tanımlayabileceğimiz bir akım başlamıştır. O dönemde çekilen filmlerde İslam dininin sinemaya taşınması hedeflenmiştir(Yenen 2012:243). Bu akımın sinemada Müslümanlar aleyhine olan olumsuz imajı nispeten tersine çevirdiği, alana yeni bir ivme kazandırdığı söyleyebilir. Söz konusu sinema akımının asli hedefi “Türk sinemasının asli kaynaklarına dönmesini” sağlamak ve bu yolla Türk halkının öz değerlerini yakalamak, halkın derin tarihi-kültürel birikimini sinemaya yansıtmaya dönük olmuştur(Yenen 2012:245). Ülkemizde özellikle 2000’li yıllardan sonra siyasal ortamın da etkisiyle gerek sinema gerekse dizi sektöründe bazı değişimlerin olduğunu görmekteyiz. Bu değişim

sonrasında, ekrana milli ve manevi değerler istenilen oranda verilmese de en azından söz konusu değerlere karşı olumsuz bir tavır takınmadığı gözlemlenmektedir.

Uluslararası arenada Mustafa Akkad'ın yapmış olduğu “Çağrı” ve “Çöl Aslanı/Ömer Muhtar” filmlerinin dinin mesajının ne kadar büyük kitlelere ulaştığı, geride bırakılan kırk yıllık süreçte gözlemlenmiştir. Çağrı filmi sayesinde İslam, Batı dünyasında daha iyi tanınmış, onlarca kitabın yapamadığı algı ve dönüşümü bu filmler yapmıştır. ABD vb. ülkelerde bu film sayesinde yüzlerce insanın Müslüman olduğunu, özellikle filmde Siyahi, fakir ve özgürlükleri elinden alınan insanlara verilen değerın ön plana çıkarılması Amerika'da birçok siyahinin İslam'la müşerref olmalarına vesile olmuştur.

Mustafa Akkad bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Film vizyona girdikten sonra binlerce kişi Müslüman oldu. Özellikle Amerika'da siyahlar arasında İslam hızla yayıldı. Elhamdulillah etkisi çok büyük oldu. Şu anda bile bütün dünya televizyonları filmi yayınlıyor. Üniversiteler, video kulüpleri filme büyük önem veriyor.” Bu filmde Hz. Hamza rolünü üstlenen ünlü Hollywood yıldızı Antony Quin'in Müslüman olduğuna dair birçok görüş ortaya atılmıştır. Filmin yönetmeni Mustafa Akkad, ünlü aktörün İslam'dan çok etkilendiğini, çekimler bittikten sonra bana: “Ben Müslüman olmadım ama İslam dinine artık daha çok saygı duyuyorum. Çok etkilendim.” dediğini aktarmaktadır(Turan t.y.).

Bu tür filmler, İslam'ın dışındaki unsurlara etkisi olduğu gibi Müslüman nesiller üzerinde de büyük bir etkiye sahip olmuştur. Bu filmde çekilen her bir sahne ayrı ayrı birçok platformda, sinevizyon ve klipte yer almıştır. Bu film Batı karşısında geçtiğimiz çeyrek asırda Müslümanların adeta sinemadaki kimliğini temsil etmiştir. Akkad'ın açmış olduğu bu enternasyonal çığırda sonra kitlelere yön veren başka yapıtlar da üretilmiştir.

Musikinın Tebliğ İçin Kullanılması

Sunmaya çalışılan konunun çerçevesi, musiki unsurunun tebliğ ve davette kullanılmasına yöneliktir. Dolayısıyla bu işin fikhî boyutu, ilgili eserlere havale edilerek bu konudaki fitri ihtiyaç şu şekilde özetlenebilir:

Müzik sektörü günümüzde artık özellikle genç nesli ve dahi bütün bir toplumu sarıp sarmalamış durumdadır. Müziğin raks, kadın sesi, cinsellik, çıplaklık, mâlâyani işlerle uğraşmak, insanı Allah'a ibadet etmekten alıkoymak ve içki âlemlerini teşvik eden bir boyutu olduğunu ifade eden gerekçelerden dolayı, insan fitratına yerleştirilmiş olan fitri müziği bir kenara bırakmak insan fitratına tezat bir durum teşkil edecektir. Tıpkı sinema ve medyada olduğu gibi ötelediğimiz veya karşı geldiğimiz musiki alanını boş bırakmak, başka kesimlerin iştahını kabartacak, bu boşluğu başkaları gayr-ı meşru ve fitrata ters unsurlarla doldurmaya çalışacaklardır. En basitinden 2-3 yaşındaki bir çocuğun türü ne olursa olsun ritmik bir müzik eşliğinde oynaması veya raks etmesi müziğin ne kadar fitri bir ameliye olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Özellikle dikkat çekmek istediğimiz husus bu çocuk, büyüüp bir birey olduğunda bu ihtiyacını nasıl ve hangi yollardan karşılayacağı hususudur. Günümüz insanına kullanılabilir pratik bilgiyi sunma görevini üstlenen İslam hukukçularının yoğunlaşmaları gereken noktalardan biri de kanaatimizce burasıdır. Zira günlük hayatımızın her evresinde nerdeyse müzikle iç içe yaşar bir vaziyete gelmiş durumdayız. Dolayısıyla bunun meşru bir zemine oturtulması gerektiği kanaatindeyiz(Kurban 2019:31).

Sinema ve medyanın yanı sıra musikinın de kitlelerin duygu ve düşüncelerine yön vermede büyük bir etkiye sahip olduğu bir gerçektir. Gerek konser ve toplu organizasyonlarda sahnelenen gerekse medya ortamında sunulan bazı şarkı vb. eserlerin milyonlara ulaştığı, bu eserlerin oluşturmuş olduğu yanlış algıyla nesillerin türlü akımlara kapıldığı da bir gerçektir.

Nitekim çalışmamız boyunca sinema ve medya için ifade etmeye çalıştığımız algı ve propaganda unsuru müzik için de geçerlidir. Dünya egemenliğini elinde tutmak isteyen bazı odaklar müzik yoluyla kitleleri kendi hedefleri doğrultusunda yönlendirme çabasındadırlar. Ses güzelliği kültürden kültüre değişse de söylenen veya terennüm edilen bir melodinin dilinin, dini ve rengi ne olursa olsun karşıdaki insanda etki bırakma özelliği bulunmaktadır. Dolayısıyla böylesi önemli bir algı ve davet aracını müspet manada kullanmak gerekmektedir.

İslam tarihini incelediğimizde, İslam mesajının dış dünyaya yansımaları sağlayan, kitleleri hakka ve namaza davet eden unsurun müezzinlik müessesesi olduğunu görmekteyiz. Müezzinlik kurumu, İslamiyet'in ilk dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Müezzinlik yapacak kişinin özellikle sesinin gür ve güzel olmasına dikkat edildiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber'in, İslamiyet'in ilk müezzini kabul edilen Hz. Bilal'in ezan okumasını istemesindeki en büyük etken sesinin güzelliği olarak gösterilebilir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) daha önce onu dinlemiş ve sesinden etkilenmiştir. Ezan gibi önem arz eden bir çağrıyı ona yaptıran en önemli etken de sesinin gür ve güzel oluşuna bağlanmaktadır. Hz. Bilal'in yanı sıra, Hz. Peygamber (a.s.) dönemindeki diğer müezzinlerin seslerinin de güzel olduğu bildirilmektedir. Aynı durum Kur'an okumada da geçerlidir. İslam'da, Kur'an okumada sesin güzelleştirilmesi teşvik edilen bir durumdur(Koca 2011:292-93).

Musikin kitlelerin duyguları üzerindeki olumsuz etkilerinin yanında, terbiye edilmiş güzel bir sesin, insanları hak ve hakikate davet etmede etkili bir araç olduğu bir gerçektir. İlmi donanımla beraber iyi bir hitabet, terbiye edilmiş güzel bir ses ve iyi bir kıraatin cami ortamına gelen cemaatin üzerinde etkili olduğu gibi cami cemaatinin artmasına, hatta bu sayede insanların uzun yıllar aynı caminin müdavimi kalmalarına vesile olmaktadır. Bunun yanında kötü ve terbiye edilmemiş bir ses de insanların namaz çağrısına ve camiye tepkisiz kalmalarına sebep olabileceği gibi var olan cami cemaatinin de kaybedilmesine/azalmasına sebebiyet verebilmektedir. Musiki formunu iyi yakalamış bir müezzinin namaz çağrısı olan ezanı okurken, insanların yüreklerini rahatlattığını, camiye ve cemaate olan ilgilerini arttırdığını, hatta gayri müslim insanların bile ezana ve İslam dinine ilgi duymalarına sebebiyet verdiğini görmekteyiz. Sırf ezanı duyup ondan etkilenerek Müslüman olan insanların sayısının yadsınamayacak kadar çok olduğu bilinen bir gerçektir(Tunahan Akgün t.y.). Özellikle Müslüman bir beldeye ilk defa gelip şehirlerin semasından yükselen ezanı ilk defa dinleyen birçok insanın; sesin verdiği manevi huzur karşısında duygularına hakim olamayıp ağladıklarını, “bunun çok büyüleyici bir manzara ve ses olduğunu”, “bu sese karşı kendilerini tamamen güçsüz ve çaresiz hissettiklerini”, kendilerini “bambaşka bir alemde hissettiklerini” tespit eden birçok kayda ulaşmak mümkündür(Haber Seyret t.y.). İnsan duygularının dışı vurumunu en iyi yansıtan öğelerden birisi gözyaşındır. Bir insanın bilmediği, tanımadığı bir memlekette, anlamadığı bir melodiye karşı kayıtsız kalmayıp ağlaması veya duygularını başka bir yolla ifade etmesinde; ezanın evrensel mesajının etkili olduğu kadar güzel bir makam ve sesle icra edilmesinin de etkisi büyüktür.

Öte tarafta terbiye edilmemiş ve musiki formlarından habersiz bir ses ve ayarı düzgün yapılmamış bir ses sistemiyle geliş güzel okunan bir ezanın kulakları ve duyguları ne kadar tırmaladığı aşikardır. Bırakın gayr-ı müslim bir insanın olumsuz etkilemesini, çoğu zaman Müslüman bireylerin bile bundan rahatsız olmalarına sebebiyet vermektedir. Namaza çağrı olan böyle bir ezana insanlar çoğu zaman tepkisiz kalmaktadır. Aynı durum cami içerisinde icra edilen tilavet ve kıraatler için de geçerlidir. Camide icra edilen, gerek namaz içerisinde gerekse namaz öncesi ve sonrasında tilavetlerde abartıya kaçmadan, musikin uygun formlarında icra edilen her bir tilavetin gelenler üzerinde büyük bir etki bıraktığı aşikardır. Özellikle gençlerin vakit veya Cuma namazlarında sesi güzel, kıraat düzgün olan imam ve müezzinlerin camilerini tercih ettiğini, bir imamın vaaz ve nasihati çok güzel olsa da terbiye edilememiş bir ses ve düzgün olmayan bir kıraatle cemaatin huzuruna çıktığı zaman cemaatin

olumsuz tepkisini çektiğini, öte tarafta hem kıraatı düzgün hem de ilmi birikimi iyi olan imamların camilerine çok uzak bölgelerden de insanların akın ettiğini müşahede etmekteyiz.

Sonuç

Sonuç itibarıyla gelinen noktada sinema medya ve müzik sektörünün ekonomik ve eğlence boyutu olsa da aslında çok büyük bir algı ve propaganda aracı olduğu da anlaşılmıştır. Özellikle sinema ve medya gibi araçların kullanımında Müslümanların çok geç kalmış olmalarına rağmen bu alandaki eksiklerini telafi edecek derecede konuyla halen yeterli düzeyde ilgilenmemeleri, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir husustur. Özellikle modern dönemde İslam'ın ihtiyaç duyduğu tebliğ ve irşat faaliyetlerinin medya ve sinema aracılığıyla çok daha etkili bir biçimde yapılabileceği unutulmamalıdır. Bu yolla hem Müslüman bireylerin, özellikle de gençlerin İslam kültür ve medeniyetini ve dini ritüelleri öğrenerek ve yetişmelerine katkı sunacak, hem de gayr-ı Müslimlerin sahip oldukları önyargıları izale ederek İslam ile ilgili sahipsiz bilgiye erişmeleri ve İslam'ı doğru anlamaları sağlanabilecektir. Tebliğimiz boyunca ilgili alanın olumlu ve olumsuz yönlerini sunmaya çalıştık. Müslüman toplumların ilgili alandaki eksikliği ortadadır. Dolayısıyla bu alanda yapılabilecekleri, en azından bir farkındalık oluşturmaya adına şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Mustafa Akkad vb. yönetmenlerin gerçekleştirmek istedikleri hedefin Müslümanlarca iyi anlaşılması gerekmektedir. Bunun için de bu alanda yapılacak akademik vb. araştırmaların sayısının artırılması gerekmektedir.
- Bu konuda Müslüman dünyanın hedeflerini yansıtacak Araştırma merkezleri ve Akademiler kurulmalı veya mevcut bazı akademilerle iş birliği yapılarak bu konudaki projelere ağırlık verilmelidir.
- Uluslararası film festivallerinin faaliyetleri izlenmeli, Müslümanların hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik film vb. unsurların uluslararası camiada tanınmasına destek sağlanmalıdır.
- Bu alanda çalışma yapmak isteyen gençlerin önü açılmalı, gerekirse bu gençler yurtdışına gönderilerek tecrübe kazanmaları için yeterli derecede eğitim ve burs desteği sağlanmalıdır.
- Kısa film vb. yarışmaların düzenlenmesine katkı sunulmalı, filmlerinde iyi bir ivme yakalayanların uzun metrajlı film projelerinde yer almaları sağlanmalıdır.
- Cami vb. mekânlarda görev yapan din görevlilerine iyi bir musiki eğitiminin yanında medya ve sosyal medyayı kullanmaya yönelik uzun soluklu eğitimler verilmelidir.
- Üzerinde çalışmakta olduğumuz söz konusu alanda yürütülmekte olan olumsuz algıya karşı farkındalık bilinci oluşturulmalıdır. Önem sırasına göre, algıya maruz kalan toplumsal kesimler bilinçlendirilmelidir.
- Başta çocuklar olmak üzere her yaşta insanlara yönelik hem eğitici hem de eğlendirici milli ve manevi değerleri ön planda tutan animasyon film, müzik vb. projelerin yapımına ağırlık verilmedi.
- Sosyal medya, Youtube vb. platformlarda yayımlanması için, -özellikle çocuklar ve gençlere yönelik- uygun içerikli videolar üretilmelidir.

Kaynakça

- Abdülaziz b. Baz. t.y. “Risaletün li Şeyhi’l-Ezher Abdü’l-Halim Mahmud Havle İcazei Film ani’n-Nebi”. Geliş tarihi 26 Eylül 2019 (<https://binbaz.org.sa/speeches/187>).
- Ana Britannica. t.y. “Sinema Nedir? Dünyada Sinema Tarihi”. Geliş tarihi 25 Eylül 2019 (<https://www.turkedebiyati.org/sinema-tarihi.html>).
- Anonim. t.y. “Anadolu Ajansı”. *Anadolu Ajansı*. Geliş tarihi 25 Eylül 2019 (<https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/yeni-zelanda-da-2-camiye-saldiri->).
- Aytekin, Coşkun. t.y. “Kelebek Etkisi Ve Himmetini Millete Adamak”.
- Bayraktar, Ahmet. 2017. “İslam ve Sinema ‘Sinemanın Fıkıh Dili’”. *Eskiye* (34):227-32.
- Candemir, Özden. 1986. “Türk Sinemasında Dini Filmler”. Yüksek lisans, Anadolu Üniversitesi.
- CNN Türk,. t.y. “Yeni Zelanda’da Camiye Saldırı Düzenleyen Katilin Silahlarındaki Mesajlar”. *CNN Türk*. Geliş tarihi 25 Eylül 2019 (<https://www.cnnturk.com/dunya/son-dakika-yeni-zelandada-camiye-saldiri-duzenleyen-katilin-silahlarindaki-mesajlar>).
- Güllük, İsmail. 2010. “İslam Hukuku Açısından Sinema ve Problemleri”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Haber Seyret. t.y. *İlk Defa Ezan Sesi Duyan Kadın*.
- İdris Bilen. 2010. “Subliminal Mesajlar”. *idrisbilen*. Geliş tarihi 25 Eylül 2019 (<https://idrisbilen.blogspot.com/2010/07/subliminal-mesajlar.html>).
- İdris Bilen. 2017. “Şuuraltı Telkinleri – 25. Kare”. *Kişisel Başarı*. Geliş tarihi 25 Eylül 2019 (<https://kisiselbasari.com/suuralti-telkinleri-25-kare.html>).
- İdris Bilen. t.y. “Bilinçaltınızı Kim Yönetiyor?”
- Koca, Fatih. 2011. “Peygamberimiz Hz. Muhammed’in Müezzinleri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52(2):291-310.
- Kurban, Yasin. 2019. “İnsan Tabiatı ve İslam Açısından Müzik (Müzik-Fıtrat İlişkisi)”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23(1):21-36.
- Temel, Mustafa. 2019. “Türkiye’de Medya ve İslamofobi Araştırmaları”. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 2(1):93-121.
- Temizyürek, Fahri ve Ümran Acar. 2014. “Çizgi Filmlerdeki Subliminal Mesajların Çocuklar Üzerindeki Etkisi”. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* 3(3):25-39.
- Tunahan Akgün. t.y. “Ezan Sesinden Etkilenerek Müslüman Oldu”. Geliş tarihi 27 Eylül 2019 (<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/ezan-sesinden-etkilenerek-musliman-oldu/920822>).

Turan, Sefer. t.y. “Mustafa Akad’ın İçinde Kalan 2 Film Projesi”. Geliş tarihi 24 Eylül 2019 (<http://www.haber7.com/kultur/haber/121034-mustafa-akadin-icinde-kalan-2-film-projesi>).

Uzdu, Halil. 2016. “Türk Sineması’nda Din İmgesi Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Bakış Denemesi”. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3(5):0.

Yenen, İbrahim. 2012. “Türk Sinemasında İslam(cılık) Pratiği: Milli Sinema Örneği”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1(3):240-71.

Yorulmaz, Bilal. 2014. “Din Eğitime Yardımcı Bir Araç Olarak ‘Tebliğ Filmleri’: ‘Horton Hears A Who’ Örneği”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (44):20-35.